

Personkrysset väger tungt i det politiska maktspelet

Dagens Nyheter den 16 september 2012

Det har länge hävdats att personvalet i Sverige bara blivit en halvmesyra. Enligt tidigare statsvetenskapliga studier har personkryssen inte haft någon nämnvärd betydelse för politiken. Vår studie visar på det motsatta. Även om få politiker kryssat sig förbi på valsedeln och in i kommunfullmäktige har personrösterna indirekt haft stor betydelse för maktfördelningen inom partierna och påverkat vilka politiker som lyfts fram.

Det har varit en vitt spridd uppfattning att personvalet fått liten effekt. Därför föreslog grundlagsutredningen 2008 att spärren för personval till riksdagen skulle sänkas från 8 till 5 procent vid valet 2014, det vill säga samma spärrgräns som sedan tidigare gällt i kommunvalen.

Vi presenterar i dag en studie på SNS av personvalet till just kommunerna. Den visar att personkryssen har haft en betydligt större inverkan på politiken än vad bedömare tidigare trott. Detta har sannolikt också ha varit fallet i rikspolitiken, vilket gör att sänkningen av spärren kan ha byggt på ofullständig information om systemets effekter.

Den stora skillnaden mellan vår studie och tidigare utvärderingar är att vi inte bara analyserat den direkta effekten av personrösterna på vilka som blir invalda, utan även den indirekta effekten på politikernas karriär. Även politiker som inte behöver sina personröster för att komma in i kommunfullmäktige kan dra fördel av många personkryss. Vår studie visar att kryssen spelar en viktig roll för att bli nominerad till framtida vallistor eller vid tillsättningen av politiska uppdrag.

De politiska partierna hörsammar helt enkelt väljarnas signal om vilka företrädare de föredrar. Partier vill vinna val och personrösterna visar vilka politiker de ska nominera för att åstadkomma just detta.

För att utvärdera sambandet mellan personröster och politikernas karriärer har vi använt oss av ett unikt datamaterial som innefattar samtliga kommunalpolitiker under de senaste fyra valen. Vi har haft tillgång till alla politiska utnämningar och personröster samt bakgrundsinformation om varje politiker. Vi har också kunnat följa varje politiker över tid och på så sätt kunnat spåra och jämföra karriärutvecklingen beroende på hur framgångsrik hen varit i personvalet.

I varje kommunalval har de personvalda utgjort ungefär en femtedel av de invalda ledamöterna, vilket motsvarar runt 3 000 personer. Som mått på politisk karriär använder vi återval, förflyttningar uppåt och nedåt på vallistan, om politikern i fråga lyckats nå positionen som förstnamn på vallistan i nästa val – alternativt om hen blivit vald till en ordförandepost i kommunstyrelsen, kommunfullmäktige eller en nämnd.

Analysen visar att kryssens fördelning har haft en stor betydelse både för valsedelns utseende i nästa val och för fördelningen av förtroendeuppdrag inom kommunfullmäktige. Många röster ökar

sannolikheten att återigen placeras på en säker plats på valsedeln, eller att flyttas högre upp. De ökar även sannolikheten att toppa vallistan markant, samt sannolikheten att tilldelas ett ordförandeskap i kommunstyrelsen, kommunfullmäktige eller i en nämnd.

Kryssen väger i själva verket tyngre än någon annan faktor i vår analys. Sambandet är starkare än exempelvis utbildning, inkomst, kön, ålder, yrke eller tidigare politisk erfarenhet.

Vi har kontrollerat kryssens inverkan mot andra förklaringar. Vår analys visar att de politiker som med minsta möjliga marginal passerade spärren för att bli personvald har en klar fördel när inflytelserika positioner ska fördelas jämfört med dem som var nära spärren men inte kom över den. I genomsnitt har de politiker som fick mellan 5.01 och 5.2 procent personröster 40 procent större sannolikhet att toppa partiets lista i nästa val i jämförelse med de politiker som hade mellan 4.8 och 4.99 procent personröster.

Vidare har de 25 procent större sannolikhet att tilldelas ett ordförandeskap. Denna dramatiska skillnad är en direkt effekt av att tilldelas just etiketten "personvald", eftersom personerna runt spärren kan antas en liknande grad av svårsmätbara egenskaper som karisma och ambition.

Vår studie visar att personkryssen i hög grad påverkar partiernas beslut om vilka politiker de ska lyfta fram. Men denna effekt är indirekt. Kryssens fördelning tolkas av de politiska partierna och påverkar dem när det är dags att fördela förtroendeposter efter valet samt när vallistan ska bestämmas inför nästkommande val.

Detta kan vara en betydelsefull skillnad eftersom väljarna inte direkt påverkar fördelningen av makten. Partierna har istället ett stort spelrum när det gäller vem som ska befordras på basis av sina kryss. Den demokratiska mekanismen mellan väljare och valda blir därför mindre synbar, men inte nödvändigtvis mindre betydelsefull.

Ur ett demokratiskt perspektiv kan det förstås tyckas positivt att väljarnas inställning till enskilda politiker faktiskt får betydelse för vilka förtroendevalda som lyfts fram av partierna. Men mot bakgrund av våra resultat finns det även anledning att vara bekymrad över hur personvalet framställts i den allmänna debatten.

Med ett så starkt samband mellan personröster och politisk makt är det problematiskt att färre än en tredjedel av väljarna väljer att kryssa. Det kan bero på att det har spridits en olycklig missuppfattning att kryssen inte spelar roll.

När vi nu passerat halvtid inför nästa val är det hög tid att skapa en mer korrekt bild. Det är viktigt att information om kryssens betydelse når ut till väljarna. Alla röster ska väga lika tungt. Men en röst med kryss väger i praktiken tyngre än en röst utan kryss.

Olle Folke, fil dr i nationalekonomi, verksam vid Columbia University samt Institutet för Näringslivsforskning.

Johanna Rickne, fil dr i nationalekonomi, verksam vid Institutet för Näringslivsforskning.